

**Таълим тизимида жисмоний маданият фанининг урни ва
вазифалари .**

Ахмедов Фукат Кулдошев п.ф.н доцент ЖДПИ

Кулбоев Нодир Салоҳиддинович катта

укитувчи ЖДПИ

Кулдошев Сирож Фуркат угли

ЖДПининг 2- боскич магистранти

Аннотация: маколада жисмоний маданият фанининг таълим тизимидаги урни ва ахамияти, уни уқитиш орқали шахсни нафакат жисмоний жихатдан балким хар томонлама баркамол этиб тарбиялашга йуналтирилган функциялари ёритиб беришга қаратилган.

Калитли сузлар: жисмоний маданият, таълим тизими, таълим тури, фан, уқитиш, жамият, шахс, баркамол инсон, тарбия, умуминсоний гоёлар.

Тарихан ҳамма даврларда ҳам жамиятда таълим –тарбия масаласи энг долзарб масала булган ва бугунги кунда ҳам бу масала бош масалалардан бири хисобланади. Чунки жамият аъзоларининг таълим –тарбия курганлиги жамиятнинг уз давридаги бутун бир мовжудлигини яъни унинг тарақиёти ни, турмуш фаровонлигини, маърифати ва маънавиятини, иқтисодий барқарорлигини, жамият аъзоларининг уз аро ҳамкорлигини, дунёда тинчликни саклашни, инсон омилига боғлиқ булмаган турли муоммоларни биргаликда ечимини топишни хал этувчи кучи булиб хисобланади. Шундай бекиёс тизимнинг таркибий қисми булган жисмоний маданият жамият аъзоларининг хар томонлама баркамоллигини ва фаоллигини таъминлашда узига хос хизмат қилади. Буни инобатга олган холда мамлакатимизда жисмоний маданиятга алоҳида эътибор қаратилмокда. Таълим тизимида

жисмоний маданият укув фани сифатида укитилади ва бу фаннинг узига хос мақсад вазифалари бор. Жисмоний маданият фанининг мақсади этиб шахсни жисмоний камолотга эриштириш, ҳар томонлама баркамол этиб тарбиялаш, уларни ҳуқуқий демократик давлатнинг фаол иштирокчиларига, ижодий меҳнат қилишга ва Ватан муҳофазасига тайёрлашдан иборат деб белгиланган. Бу мақсадга эришиш учун албатта жисмоний маданият фанини тармоқларга бўлиб урганиш, илмий тадқиқ этиш натижасидаги олинган маълумотларни амалиётга жорий этиш ва укувчиларга ўқитиш орқали эришилади. Шу орқали жамият аъзоларининг жисмоний маданиятга доир билим қуниқма ва малакалари ривожланиб боради.

2020-йилнинг

24-

январда

Ўзбекистон Республикаси президентининг “Ўзбекистон Республикасида жисмоний тарбия ва спортни янада такомиллаштириш ва оммалаштириш тугрисида” ги (1,) фармони қабул қилинди. Ушбу фармоннинг асосий мақсади этиб мамлакатда юксак маданиятга эга бўлган ҳар томонлама етук ҳамда жисмонан соғлом инсонни шакллантириш мақсадида аҳолининг жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги малақа ва билимларини орттиришга қаратилган устувор йўналтишларини белгилаш, иқтидорли спортчиларни танлаб олиш жараёнига инновацион шакиллар ва усулларни жорий этиш белгиланган. Фармонга қўра таълим тизимининг барча бугунларида спорт иншоотларини қўпайтириш, укувчи ва талабалар орасида мунтазам равишда турли спорт мусобақаларини ташкил этиш ва ўтказишни такомиллаштириш орқали жисмоний маданиятни оммалаштириш масаласи қўйилган. Бу ўз ўзидан таълим тизими жисмоний маданиятини такомиллаштиришнинг ҳуқуқий асосларини ва имкониятларини ошганлигидан шунингдек соҳа мутасаддиларига нисбатан талабларнинг ошганлигидан далолат беради. Ушбу фармон мазмунидан қўриниб турибдики мамлакатимизда барча соҳалардаги қаби жисмоний маданиятда ҳам демократик ёндошув ва умуминсоний қадриятларга асосланган гоёлар илғари сўрилган,

Жисмоний маданият тарихига назар солинса баъзи даврларда ундан умуминсоний кадриятларга хос булмаган мақсадлар йулида ҳам фойдаланганлар. Масалан кулдорлик даврида кулларнинг устидан ҳуқумронликни кучайтириш ва уз ҳуқумронлигини саклаб қолиш мақсадида кулдорларгина махсус жисмоний машқлар билан муқаммал шугулланганлар. Шунингдек баъзи даврларда агрессив хусусиятга эга давлатлар, ёки айрим жамиятлар бошқалар устидан ҳуқумрон бўлиш, босқинчилик қилиш мақсадида ҳарбийлаштирилган жисмоний тарбия тизимини жорий этганлар. Аслида жисмоний маданиятнинг жамиятдаги мақсади факат инсонпарварликка қаратилганлигини, тарихий илмий асарларда шунингдек диний манбаларда, (3,4,5,6) хусусан ҳадисларда ҳам уз исботини топган.

Мутахассислар (Л.П.Матвеев, А.Д. Новиков, Б.А.Ашмарин, А.С.Холодов,Рафиев Х.Т, А.Абдуллаев,Р.Абдумаликов, в.б) томонидан берилган таърифлар,сохага оид мавжуд лугатлар ва энциклопедиялардаги маълумотларга таяниб, жисмоний маданият умумий маданиятнинг таркибий қисми ҳисобланиб у жисмоний тарбия, спорт, спорт фаолияти, спорт мусобоқалари, жисмоний тарбия ва спорт таълими унинг воситалари, методлари,спорт иншоотлари,спорт жихозлари, жисмоний тарбия ва спорт тизими каби сохага оид барча тушунчалар ва фаолият турларини қамраб олади деган ҳулосага қелиш мумкин. Шунинг учун ҳам биз мазкур масала юзасидан олиб борадиган фикр мулоҳазаларимизни жисмоний маданият атамаси орқали ёритишни лозим топдик. Ҳозирги жамиятда аҳоли жисмоний маданияти тизимининг асосий бугуни бу таълим тизими жисмоний маданияти ҳисобланади. Ваҳоланки деярлик бутун дунёда болалар ва ёшлар амалдаги таълим тизимида уқийди тарбияланади белгиланган босқичларни босиб утади ва вояга етади. Бизнинг мамлакатимизда ҳам замонавий талаблар асосидаги таълим турлари йулга қуйилган ва болалар ва ёшларни тулик қамраб олган. Таълимнинг турлари қуйидагилардан иборат(Янги таҳрирдаги Ўзбекистон республикасининг таълим тугрисидаги қонунига қура 2020. 23. 09) мактабгача таълим ва тарбия, умумий урта ва урта махсус

таълим , профессионал таълим ,олий таълим, олий таълимдан кейинги таълим, кадрларни кайта таёрлаш ва малакасини ошириш, мактабдан ташқари таълим. Хар бир таълим тури босқичи жисмоний маданияти узига хос мақсад ва вазифаларни амалга оширади.

Жисмоний тарбиянинг мақсади одамни болалик давридан бошлаб ,жисмоний комолотини шакиллантириш,саломатлигини мустаҳкамлаш , ва ишчанлик қобилиятини оширишдан иборат

Жисмоний маданиятнинг мақсади жамиятда соҳага оид барча йуналишларни жамият таракқиёти билан биргаликда, яъни бу дегани нафакат шахс тарбиясини, балким йуқорида келтирилган соҳага оид барча йуналишларни биргаликда ривожлантириб боришдан иборат.

Таълим тизимида жисмоний маданиятнинг мақсад вазифаларини урганишда баъзи мамлакатларнинг тизимнинг дастлабки босқичи булган мактабгача ва бошланғич синфлар жисмоний тарбиясини тажрибалари урганилди, жумладан:

Россия федерациясида мактабгача ва бошланғич синфлар жисмоний маданияти қуйидаги мақсад вазифаларни амалга оширади :

-мактабгача ва кичик мактаб ёшидаги болалар жисмоний маданиятига қаратилган асосий жиҳатлар қуйидагилардан иборат :

- болаларни жисмоний машқларга ва соғлом турмуш тарзига ижобий ва фаол ёндошувини шакиллантириш;

- жисмоний маданиятга оғли равишда қизиқиши ва соғлом турмуш тарзига ижобий ёндошувини шакиллантириш;

- дастлабки ҳаракат қуникмаларини ,ҳаракатлар координациясини,қадду қоматни туғри туғишни, турли спорт уйинлари ва мусобақаларида иштирок этишга интилиш, уларни ташкилотчиси булиш ва белгиланган тартиб қоидаларга амал қилиш одатларини шакиллантириш.

-жисмоний машқлар ва турли уйинлар жараёнида ҳавфсизлик қоидаларига амал қилишга доир дастлабки тушунчаларни шакиллантириш.

Хитой халк республикасида жисмоний тарбия тизимида мактабгача ёшдаги болаларни мактабга тайёрлашда куйидагиларга асосий эътибор каратилган:

- ёш хусусиятига кура жисмоний ривожланишнинг асосий боскичи булган кейинги даврга тайёрлаш;
- боланинг ижтимоий сифатларини шакиллантириш (катъиятлилик, тугрисузлик, жавобгарлик хисси, хакикатгуйлик, узаро хамкорлик килиш в.б)
- жисмоний машқлар билан шугулланишга кизикишини ва фаол турмуш тарзини кечиришни шакиллантириш;
- зарурий харакат малакаларини ривожлантириш ва хавфсизлик коидаларига риоя килиш буйича дастлабки тушунчаларни бериш.

Японияда---жисмоний тарбия тизимида кичик мактаб ёшидаги болалар жисмоний тарбияси куйидаги вазифаларни бажаришини зарур деб хисоблайди;

- зарурий харакатларни ривожлантириш ;
- аклий ривожлантириш;
- атроф мухитга ва одамларга тугри муносабатни шакиллантириш;
- амалдаги жамоа тартиб коидаларига катъий амал килишга ургатиш ;

Финландияда мактабгача ёшдагилар жисмоний тарбиясининг асосий вазифаси:

-болаларни асосий ва зарурий харакат малака ,куникмаларига мослаштириш, такомиллаштириш

- болаларни жисмоний машқларга булган кизикишларини ошириш,
- болаларда жисмоний тарбия ва спортга онгли ёндошувини шакиллантиришдан иборат.

Мамлакатимизда хам мактабгача ва бошлангич таълим ёшидаги болаларнинг жисмоний маданиятининг узига хос мақсад вазифалари мавжуд, аммо бу тизимни янада такомиллаштиришга каратилган замонавий аниқ мақсад вазифаларини белгилаб олиш зарурати мавжуд. Чунки мамлакатимизда таълим тизими тубдан ислох этилиши натижасида мактабгача ёшдаги

болалар таълим тарбиясига куйилаётган талаблар ҳам янги булишини такозо этмоқда. Албатта такомиллаштирилган замонавий жисмоний маданиятни жорий этишда шу давргача орттирилган тажрибалар асосида шакиллантирилиши ва ривожлантирилиши зарур .

Таълим тизими жисмоний маданиятининг кейинги боскичларида ҳам узига хос мақсад вазифалари белгилаб берилган булиб, жисмоний тарбия узлуксиз равишда амалга оширилади. (тизимнинг кейинги боскичларининг мақсад вазифалари муоммолари юзасидан алоҳида маълумотлар берилди)

Мавжуд таълим тизими давомида жамиятда ҳар томонлама баркамол шахсни тарбиялаш мақсад қилиб олинган. Шундай экан жисмоний маданиятни ушбу тизимнинг ажралмас таркибий қисми сифатида қараш ва уни мунтазам равишда такомиллаштириб бориш зарур.Таълим тизимининг барча бугунлари жисмоний маданиятига алоҳида бир қанча сифатида қараш ва унинг узвийлигини таъминлаш орқали таълим –тарбияда қўзланган мақсадга эришиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

- 1 Узбекистон Республикаси президентининг “ Узбекистон Республикасида жисмоний тарбия ва спортни янада такомиллаштириш ва оммалаштириш чора тadbирлари тугрисида” ги фармони. 2020- й. 24- январ.
- 2 Гурьев С .В Теория и методика физического воспитания с практикумом (детей дошкольного и младшего школьного возраста) учебник. Кнорус. Москва 2020 г 211 стр
- 3 Абдуллаев А. Хонкелдиев Ш.Х жисмоний маданият назарияси ва методикаси. Дарслик Т.: 2005 й. 245 бет
- 4 Абдумаликов Р. Соғлом авлод тарбиясида жисмоний тарбия ва спорт . укув –услугий кулланма Т.: 2003 й 90 бет
- 5 Ахмедов Ф. К. Жисмоний таълимда миллий анъаналарнинг урни. Монография 2010 й Т.: 105 бет
- 6 Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. Учебник. Москва. физкультура и спорт 1991 г. 345 стр

